

نخستین

تروپ های تئاتری در آذربایجان*

تئاتر در شهر تبریز که از مراکز قدیمی فرهنگ بوده، از خیلی وقت پیش رونق یافته بود. بازی های ملی از قبیل «رستم باز»، «شاه سلیم»، «پادشاه-پادشاه» و دیگر بازی ها، نمونه های اولیه ی تئاتر بوده اند. بازی «رستم باز» به شکل سیرک ترتیب داده می شد. صحنه های کوچک این بازی ها جنبه های مختلف زندگی خلق را نشان می داد. در بازی های شاه سلیم و «پادشاه-پادشاه» اصول اداری پادشاهی، چاپلوسی های درباریان و استبداد و دورویی اشان فاش می شد.

نخستین تئاتر حرفه ای در آذربایجان جنوبی در سال ۱۹۰۹ میلادی ایجاد شد. در تبریز در سالن تابستانی باغ ملی به افتخار ستارخان و مبارزه ی مجاهدان مشروطه نمایشی داده شد.

---

* - مقاله از هفتگی «ادبیات و ایججه صنعت» ترجمه شده و نویسنده ی مقاله جعفر اخگری است. در مورد تاریخچه تئاتر آذربایجان محمد علی رشدی، یکی از خادمان تئاتر، در شماره ی شش سال سوم مجله ی معلم امروز چاپ تبریز مقاله ی کوتاهی نوشته است. در آنجا به جای مهدی شریف زاده، مهدی شفیع زاده یکی از مؤسسين انجمن «خیریه» ذکر شده است. از قیافه های برجسته ی تئاتر آذربایجان باقر حاجی زاده صنعتی، اکنون هفتاد ساله است و وضع مالی اش بسیار اسف انگیز می باشد. در سی سالگی برای تحصیل به تفلیس رفت و در تئاتر آنجا زیر نظر رژیسور ابراهیم اصفهانی به کار پرداخت. پس از هشت سال به تبریز برگشت. در حدود سال ۱۳۱۵ شیخ صنعتان اثر منظوم حسین جاوید را با شرکت بازیگران تئاتر تبریز: احمدزاده- محمد علی رشدی، صمد صباحی، اسدی، شفیع زاده، علی کنعانی به روی صحنه آورد.

در سال ۱۹۱۲ جوانان فرزانه‌ی تبریز نخستین تروپ تئاتری را به نام «خیریه» تشکیل دادند. این تروپ اساساً نمایش های نویسندگان آذربایجان را اجرا می کرد. حاجی خان، مهدی شریف زاده، ابوالفضل مؤیدزاده، اسماعیل وکیلی و چند تن جزو هیئت «خیریه» بودند. ایشان به طور مرتب در تبریز برنامه اجرا می کردند. اما تروپ های تئاتری صحنه‌ی دایمی نداشتند. ایشان از صحنه‌ی تئاتر «سولی» (Soleil) و سالن تابستانی خیریه و مدرسه‌ی آرامیان استفاده می کردند.

در سال ۱۹۱۷ به رهبری و رئیسوری «شرقلی قلی زاده رضا» تروپ تازه ای تشکیل شد. آشنایان قلی زاده اعتراف می کنند که وی هنرمندی توانا و با استعداد بود. او خود کمدی می نوشت و اجرا می کرد. در سال ۱۹۱۹ تروپ دیگری در تبریز تشکیل شد. رهبر این تروپ «بیوک خان نخجوانسکی» بود. نوآوری های او در تئاتر تبریز اهمیت زیادی دارد. به تئاتر جان تازه ای دمید. هنرمندانی با استعداد تربیت کرد و روی کار آورد. یک سال بعد در تبریز جمعیت «اصلاح و ترقی» تشکیل شد که خود را وقف کارهای فرهنگی کرده بود و به نام همین جمعیت تروپ تئاتری نوی شروع به فعالیت کرد. به زودی تروپ «بیوک خان نخجوانسکی» و تروپ «اصلاح و ترقی» دست به یکی شدند و بعد از پراکنده شدن جمعیت «اصلاح و ترقی» تروپ نخجوانسکی به کار خود ادامه داد و با قدرت ترین آکتورهای تبریز را دور خود جمع کرد. نخجوانسکی پیش از این در تئاترهای حرفه ای باکو روی صحنه آمده بود و تجربه‌ی کافی اندوخته بود. نخجوانسکی می کوشید که نمایش های تروپ زیر رهبری خودش را تا حد نمایش های اصیل حرفه‌ای بالا بیاورد.

تروپ‌های تناتری این دوره بی‌اینکه تجربه‌ی کافی ببندوزند، پراکنده می‌شدند و از بین می‌رفتند. این امر چند علت داشت. از یک طرف فشار روحانیان، از طرف دیگر نبودن محل دایمی نمایش موانع زیادی پیش می‌آورد. زن‌ها نمی‌توانستند روی صحنه بیایند و این خود مسأله‌ی سخت و حل‌نشده‌ی دیگری بود. معمولاً رل‌زن‌ها را در بازی مردها ایفا می‌کردند. گاهی هم دختران ارمنی روی صحنه می‌آمدند. اما زبان و تلفظ خاص آن‌ها سطح نمایش را پایین می‌آورد.

در این دوره که می‌شود اولین مرحله‌ی تناتر آذربایجان جنوبی نامید، با وجود اینکه تروپ‌های تازه‌ای پشت سر هم تشکیل می‌شد، تناتر چندان سر و سامانی نیافت. بازیکن‌ها اغلب فقط تمایل قلبی داشتند، حرفه‌ای نبودند. مرحله‌ی دوم رونق تناتر تیریز از ۱۹۲۱ شروع می‌شود. در این دوره شماره‌ی مدارس جدید زیاد می‌شود، فرهنگ و تمدن تا حدی پیش می‌رود و همدوش با همه‌ی این‌ها تناتر هم رونق پیدا می‌کند. کیفیت نمایش‌ها و دکور بهتر می‌شود. تغییر طرز فکر خلق نسبت به تناتر هم خود کمک بزرگی به این مرد بود. در سال ۱۹۲۶ تناتر «شیر و خورشید» بنا شد. این تناتر گنجایش هشت صد نفر تماشاچی را دارد و دارای لژهای زیبا و اتاق‌های مخصوص لباس پوشیدن آکتورهاست. برنامه‌های این تناتر عبارت بود از آثار میرزا فتحعلی آخوندوف، اوزه بیرحاجی بگوف، جلیل ممدقلی زاده، ح. جاوید.

یک سال پیش از ساختمان تناتر شیر و خورشید سرخ تروپ «آئینه‌ی عبرت» تشکیل شده بود و با موفقیت بزرگی برنامه اجرا می‌کرد. خادمان بزرگ فرهنگ و تمدن آذربایجان از جمله «جبار باغچه‌بان» جعفر ادیب،

هلال ناصری، علی عسگر ارژنگی از نزدیک کمک می کردند و صلاح کار تروپ را خوب می دیدند. روزهای جمعه برای کارگران به قیمت ارزانی نمایش می دادند. این نمایش ها خالی از اهمیت سیاسی هم نبود. هدف عمده ی تروپ عبارت از شناساندن دشمنان مردم و بیدار کردن او بود. در سال ۱۹۴۴ در تبریز تروپ دیگری تشکیل شد. از طرف کمیته ی روابط ایران و شوروی هنرمندان با استعداد به تروپ دعوت شدند. بعدها همین تروپ به کار خود ادامه داد. هنرمندان برجسته ی آذربایجان شوروی هم در این تروپ شرکت داشتند. در سال ۱۹۴۶ فعالیت اکثر تروپ های تناتری تبریز متوقف شد.

ترجمه: بهرنگی

منبع: انتشارات روزبهان سال ۱۳۴۲ مجموعه مقاله های صمد بهرنگی

بازنویس: یاشار آذری

آدرس اینترنتی کتابخانه: <http://www.nashr.de>

ایمیل یاشار آذری: yasharazarri@gmail.com

مسئول نشر کارگری سوسیالیستی: یاشار آذری

تاریخ بازنویسی: ۱۳۸۴